

In memoriam

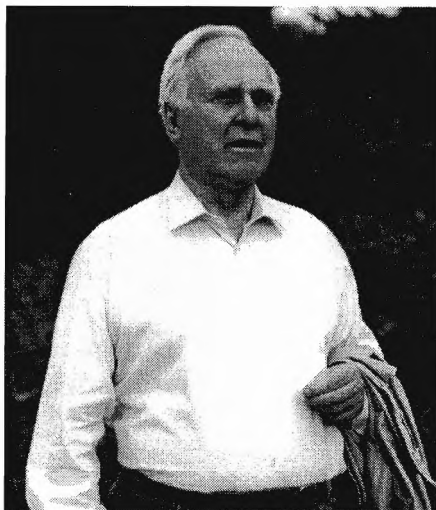
CVITO FISKOVIĆ

(24. prosinca 1908., Orebić - 12. srpnja 1996., Split)

Napustio nas je Cvito Fisković, nestor i jedan od utemeljitelja hrvatske povijesti umjetnosti, konzervator, istraživač, znanstvenik, književnik, akademik, nadahnuti tumač i čuvar baštine, iznimna osobnost hrvatskog i europskog kulturnog obzora, srdačan čovjek. Značenje i djelo tako velikog čovjeka je poput duba orijaša čije snažno korijenje i krošnja natkrili su i obilježili mjesto i vrijeme. Odlaskom Cvita Fiskovića kao da je završila jedna epoha, a ne samo razdoblje u proučavanju, čuvanju i interpretaciji spomenika, doživljaja i stvaranja umjetnosti kao cjelovitog humanističkog nadahnuća.

U trenutku kada valja zabilježiti odlazak iznimnog autoriteta, nije lako pronaći pravih riječi za iskaz obrisa općeg gubitka. A veličina gubitka mjerljiva je veličinom opusa, no to nikako ne smije biti svodenje računa njegove doista goleme i svestrane djelatnosti, ostavštine koja se mjeri stotinama pisanih stranica, množinom bibliografskih jedinica, istraživačko-konzervatorskim učincima ili inim dobrim i korisnim pothvatima koje je ostvario ili duhovno začeo. Spominjući se akademika Cvita Fiskovića, »gospara« duha spominjemo se sklada i punine njegova života i djela, bogatstva duha i duše, trajne njegove ljubavi prema zavičaju i domovini, nadasve prema kulturnim stečevinama. Kao svjedok vremena, spona s prohujalim 19. stoljećem (i mnogim stoljećima prije) Cvito Fisković nas je naučio da povijest našeg podneblja promatramo, izučavamo i shvaćamo kao prošlu sadašnjost, pa koliko smo baštinili mi - nasljednici, toliko je vrijedna i velika njegova duhovna ostavština. A prošlost nam je doista učinio bliskom, davninu dohvatljivom, pa mu je i uloga Učitelja nemjerljiva (premda se profesorske katedre nikada nije prihvatio). I ne samo uskom krugu »kunsthistoričara«, već mu je ostavština, pisana gipkom i prihvatljivom rečenicom, bila i ostala, a sada i postala intelektualnim dobrom ljudi različitih obrazovnih profila.

Posebna je odgovornost i povlastica bilježiti o uvaženom Cvitu Fiskoviću, uglednom znanstveniku i povjesniku kulture u *Analima*. Jer, akademik Fisković bješe jedan od prvih poticatelja izlaženja *Anal*a, posebno njihov dugogodišnji urednik, višegodišnji voditelj Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku (1950.-1970.), što je bio tek djelić njegove svestranosti. Zastajem kod riječi svestranost, koja bi možda najjasnije znala osvjetliti lik gospodina Cvita u širini njegove nesvakidašnje erudicije, osobe danas gotovo iščezlih renesansnih intelektualnih širina, poznavatelja pravih vrijednosti, zanimalca za široka područja povijesti kulture. Od kapitalnih knjiga, brojnih članaka i studija do izvješća na međunarodnim skupovima, znao je Cvito Fisković uvijek osjetiti značenje i vrijednost spomenika. Bio je, ujedno nenadmašni majstor osvjetljavanja totaliteta života.

Dug i plodotvoran život započeo je Cvito Fisković na Badnji dan 1908. u Orebićima. Djetinjstvo je proveo u ambijentu karakteristične pelješke kapetanske kuće s đardinom, interijera ispunjena raznolikim predmetima raznih provenijencija, pa će sredina, odgoj i ambijent svakodnevlja zacrtati značajke kulture koju je svojim djelom oživotorio. Mnogo će kasnije svoj zavičaj, mjesto sudbine i nadahnuća, svoj Pelješac opisati *mjestom raznolikog krajolika produljenog poluotoka što pruža se među otocima u more. Sunčani obronci dozivlju u skladna naselja, zelene gajeve i vrtove, na prostrane vidike. Svi pozivi privlače...*

Doista, tko se jednom naužio nadnaravno lijepog, inspirativnog vidika s visine franjevačkog samostanskog kompleksa Gospe Anđela ponad Orebića razumije kako se može zavoljeti i ponijeti u srcu Zavičaj. U tom je zavičaju stekao prvu naobrazbu, a gimnaziju je pohađao u Dubrovniku, čiji je kulturni prostor istančao njegov neprijeporni senzibilitet i talent.

U Durovniku, gdje je Cvito Fisković proveo dio dječastva i mladosti, spoznao je i doživio, nadasve zavolio kulturno-povijesne spomenike, ali i činitelje i zakonitosti razvoja te sredine, kojoj će posvetiti stranice svojih kapitalnih djela. Dubrovnik, »kruna hrvatskih jadranskih gradova«, ne prestaje biti temom njegova divljenja, ali i trijeznog znanstveničkog i zanesenjačkog konzervatorskog djelovanja. U Dubrovniku je upoznao mnoge ljude koji su se bavili izučavanjem kulturno-povijesne baštine, pa je s njima obilazio i upoznao ljepotu i raznolikost bogatstva dubrovačkog kraja, upijajući divote koje će kasnije tom dijelu svog zavičaja višestruko vraćati.

U kulturnom okružju Grada prve četvrtine našeg stoljeća sretao je Cvito Fisković živuće slikare, kipare, skladatelje, pisce, osjećajući i sam porive umjetničkog u sebi. U to je doba već počeo slikati, pisati pjesme, objavljivati poeziju u zagrebačkim časopisima.

U nižim je razredima gimnazije stao zalaziti u dubrovački Arhiv, prepisivati dokumente, pa je poput »vanjskog istraživača« namicao prve honorare. No, zacijelo ga je neusporedivo više od skromnih novčanih nadoknada tom »carstvu povijesnih papira« ponajviše privlačila već rasplamsala istraživačka znatiželja i koncept novoga, što će ponuditi nacionalnoj povijesti umjetnosti, inzistirajući na gotovo apsolutnoj utemeljenosti spoznaja stilsko-morfološke prirode spomenika, ali i na temeljitom rasvjetljavanju arhivskih, pisanih činjenica o spomeniku, što će rezultirati ukupnom spoznajom o sredini i podrijetlu stečevine, važnosti, ulozi i značenju. I spomenika i njegovih tvoraca. Takav će ga rad na izučavanju i zaštiti naše kulturno-povijesne baštine uvrstiti u red povijesno zaslužnih ličnosti za razvoj domaće povijesti umjetnosti. Za pretpostaviti je kako je Dubrovnik poticajno djelovao na odabir zvanja - biti povjesničarem umjetnosti! I odati se, »oboružan« višeslojnom izobrazbom, svekolikoj kulturnoj povijesti, posebice Dalmacije, ne zaobilazeći gotovo ni jednu njenu važnu dionicu. Odlazi u Zagreb, gdje na Filozofskom fakultetu završava studije povijesti umjetnosti s poviješću i arheologijom. Njegova doktorska disertacija 1939. o korčulanskoj katedrali ekspozicija je metodologije koju će inauguirati, najava je i objava njegova vjerovanja i dokaz postignuća zajedničkog učinka »govora« precizne stilskomorfološke analize građevine velebne prvostolnice, no isto toliko sugestivan »govor« dokumenata, koje su iz tame arhiva iznijeli velik broj do tada nepoznatih stvaralaca iz toga tla i na tome tlu. Godine što slijede snažno će i potpuno afirmirati rad Cvita Fiskovića kao autohtone osobnosti i sastavnice hrvatskoga Juga, Mediterana. Tom će se ambijentu i sredini sav dati predanim radom, svakim danom života, od kojih ni jedan nije prošao uzalud.

»...Et modum laborandi ita quod eis nulla die utili deficit...« (iz ugovora majstora Vicka Lujova i Tomka Ivanovića 1568. godine), životno sadržajan moto antologijske knjige Cvita Fiskovića iz 1947. *Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku*, raskriva višeslojnu kulturološku poruku. Preuzet iz ugovora starih majstora hrvatskog podrijetla, upućuje i potiče, otkriva ljude, osobnosti, prinose, domaću krv i ruku. Govori o autoru Fiskoviću, koji je poslijeratne 1947. u potpunosti oskudici strukovne literature, kao rezultat napornog rada u dubrovačkom Arhivu

objelodani knjigu-prekretnicu u našoj povijesti umjetnosti. Ta je knjiga u znanstvenom pogledu značila prilog općoj metodici znanstvenoistraživačkog rada. Njome je autor utemeljio nov odnos u istraživanju spomenika naše baštine, ponudivši model u kojem povijesno umjetnička analiza i interpretacija spomenika potiču, prate i dopunjuju istraživanja i interpretacije pisanih spomenika, svih dostupnih a dotad nepoznatih dokumenata u arhivima. Gotovo pet stotina dotad nepoznatih dokumenata pustio je autor životu izvan anonimnosti, pa su nam putem isklesanih detalja Dvora, Divone, klaustara fratara crnih i bijelih izronile gotovo fizionomije meštara domaćeg imena. I što je »prepoznatih« domaćih klesara bivalo više, to je smanjivan udjel i prenaglašena važnost onih stranih. Uloživši vrlo mnogo vremena i napora u arhivska istraživanja, radeći gotovo po svim arhivima koji se nalaze u Dalmaciji, a i onim inozemnim, usporedo proučavajući likovna ostvarenja, Cvito Fisković neporecivo je utvrdio kolikom su množinom i snagom naši domaći ljudi, graditelji, klesari, kipari, slikari, zlatari, vezilje i veziozi, kovači, drvorezbari pridonijeli umjetničkom razvoju naše sredine. I tako se egzaktnošću podataka, stotinama bilježaka, gotovo nezamislivom količinom i razumnom interpretacijom zbivao postupan a siguran obrat u domaćoj povijesti umjetnosti. Fiskovićevom upornošću i zaslugom ti su domaći ljudi, njihova misao i ponajbolje naše povijesne građevine i sklopovi ukorijenjeni duboko u kreativitet Hrvata. No, proniknuvši dubokim i svestranim poznavanjem ukupne kulturne povijesti domaće sredine, Fisković je stvorio djelo koje je lišeno pokušaja idealiziranja ili uljepšavanja, jer je malo tko kao on svojom iznimnom erudicijom bio svjestan dosega i granica, ponajviše mjere te sredine. Posebnu je pažnju usmjerio, dakako, na istinski kreativni dijalog domaće sredine s vanjskim poticajima. Činio je to sustavno, bistreći stvari, pokazujući vitalnost te sredine da asimilira nove ideje, ali u isto vrijeme i snagu te sredine da dade vlastiti originalni prinos općoj umjetničkoj baštini. Venecijanskoj i romanskoj dotadašnjoj prevlasti u umjetnosti usuprot Cvito Fisković potpuno je utemeljeno i uvjerljivo potvrdio naš nacionalni supstrat. Nikada pri tom nije morao ni htio žrtvovati znanstvenu istinu.

Afirmirajući istinu svojim djelom, golemim u prostoru i vremenu, baveći se spomenicima od kasne antike i kršćanstva do naše sadašnjosti, činio je sve to neusporedivom radnom energijom, istančanom osjetljivošću i sasvim utemeljenom prosudbom, oživotvorio je znanstveno-istraživačkim i konzervatorskim radom povijesno umjetničku disciplinu. Rekognoscirao je, višeslojno istražio, a onda svesrdno pružao konzervatorsku zaštitu i pomoć brojnim spomenicima naše, istočne obale Jadrana, izborivši im legitimitet, podarivši im »krsne listove«. Danas, u eri »interdisciplinarnosti« pristupa proučavanju i zaštiti spomenika, gotovo je neshvatljivo kako su ondašnji konzervatori, s rodočelnikom Cvitom Fiskovićem na čelu, uspijevali, posebice nakon II. svjetskog rata, osigurati sve one brojne i zamršene radnje od dokumentiranja stanja do iznalaženja konzervatorskih principa i »smjernica« po kojima će se spomenici »liječiti« i štititi. Stoga je toliko sretna pojava Cvita Fiskovića na konzervatorskom hrvatskom obzorju. U toj je karakterističnoj sferi djelatnosti oživotvorio svoju znanstveničku praksu sa zaštitarskom. Onome tko barem djelomično poznaje proces znanstvenog spoznavanja i potom djelatne zaštite bit će jasno kako nije dostatno biti samo istraživač, a ni zaštitar bez istraživačko-znanstvenog iskustva. A Cvito Fisković ne bježe kruti, kabinetski znanstvenik, niti samo konzervator terenske prakse, već »objedinjena« osobnost, čovjek širokih vidika i vizija, pa je takvim viđenjem kompleksnosti i nedjeljivosti prirodnog i kulturnog ambijenta posvjedočio kako je sfera zaštite spomenika itekako sfera intelektualnog. Svojim je službovanjem potvrđivao praksu, kraće vrijeme kao kustos u Arheološkom muzeju u Splitu, a od 1945. do umirovljenja 1977. na mjestu rukovoditelja Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture, također u Splitu. Tu mu bježe mjesto življenja, no često je izbivao, odlazeći na terenske, ujedno i istraživačke zadatke. Trebalo je vremena, volje, upornosti, izdržljivosti gotovo cijeli teritorij Dalmacije imati »u potplatima«. Pješačiti, uspinjati se do udaljenih crkvice na brežuljcima, putovati po kiši, studeni, ljetnoj jari, neudobnim prijevoznim sredstvima, plovilima što su broдила po bonacama ali i »šilocima«. Kad bi se obišao teren, valjalo je izdati upute, razgovarati s ljudima

koji će popravljati spomenik, ali im ujedno i razvijati svijest kako valja čuvati i voljeti stečevine. Dobro je govorio i zapisao Cvito Fisković kako griješe oni koji misle da je ta naša baština samo *gizdavi starinski ukras*. Ona je daleko više - svijest o korjenima, temelj nacionalnog ponosa. Uvijek je »lobirao« za baštinu, pa i svojim paradigmatičkim esejem *Zaštita likovne baštine*, 1971., kojim brani baštinu od turističke i tehnomenađerske najezde. Za baštinu je često istupao predavanjima, člancima u dnevnom tisku, intervjuima, ali joj je bio dobrim zagovornikom i promotorom putem međunarodnih stručnih i znanstvenih skupova. S jednakom je sigurnošću pisao i govorio o prapovijesnim arheološkim ostacima, antičkim tragovima, o pučkim pojavama ili o vrhunskim rezultatima svjetski priznatih autora. Dalmaciju je pak s posebnim razlogom nosio u srcu, i to njenim diljem od Raba do Kotora. Nabrajati monografske i atributivne studije s tih područja nemoguće je. A i nepotrebno. Jer, toliki zapisi s područja Splita, Zadra, Trogira, Solina, Šibenika, Hvara, Korčule, Braća, Visa, Mljeta, Lastova, Pelješca, nadasve Dubrovnika, »udžbenici« su za razumijevanje naše slojevite povijesti i kulture. Valja shvatiti kako se više uz nijednu ozbiljnu riječ o majstoru Radovanu, Mihoju Brajkovu, Andriji Alešiju, Paskoju Miličeviću, Jurju Dalmatincu, Ivanu Rabljaninu, Ignaciju Macanoviću, Duknoviću, Hektoroviću, Bokaniću, Meštroviću, Jobu, Vidoviću, Lozici i mnogim drugima neće moći propustiti spomenuti ime Cvita Fiskovića.

Ono što posebno fascinira, ne samo u opusu, već i u iskrenoj ljudskoj Fiskovićevoj dimenziji, jest njegova nesvakidašnja svestranost. Ne mislim pri tom samo na njegov prislan odnos s hrvatskom pjesničkom riječi. Ne mislim samo na nezaobilazne podatke i nadahnute pobude koje je imao kada je pisao o Maruliću, Hektoroviću, Gazaroviću, Luciću, Gučetiću ili Držiću napr., već na vlastito književno-umjetničko djelo koje je ostavio, a čine ga esejističke, memoarske, putopisne i poetske stranice trajne spisateljske vrijednosti. Nadalje, njegova ljudska i istraživačka znatiželja učinila je da se zainteresira za povijest našega pomorstva, zdravstva, trgovine, sporta, školstva, prosvjete, glazbe, kazališta, hortikulture, dokazujući da za rasnog povjesničara ne postoje banalne teme. Koliko li je samo realiteta života opisano Fiskovićevim perom kada bilježi o igri loptom u Dalmaciji, o primorskim vjetrenjačama, o putovanju pelješskog jedrenjaka iz kraja XVIII. i početka XIX. stoljeća? Ništa manje prožimajućih detalja prošle svakodnevnice doneseno je zapisima o pokladnim pjesmama iz Orebića, o trogirskim mlinicama, pak mišnicama (gajdama) u Trogiru i Omišu, o starim dalmatinskim kaminima ili renesansnom žrvnju za rižu u Dubrovniku. U spontanim »svjetlima« totaliteta života Fisković je tražio i našao sveobuhvat povijesti naše sredine, podario je vremenopisom iznimno nadarenog promatrača.

Vratimo li se u mislima iznova na dubrovačko »vrijeme« Cvita Fiskovića (premda mu je Grad utkan u cijeli opus), lako je dokučiti da je takav čovjek i znanstvenik imao itekako smisla i sluha za komunikaciju i suradnju, pružanje savjeta i pomoći. Nakon II. svjetskog rata, kada se služba zaštite zakonski organizira, Dubrovnik je svojim područjem do 1960. bio u nadležnosti Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju iz Splita pod Fiskovićevim vodstvom i budnim okom. U općoj reorganizaciji službe u Dubrovniku zdušno radi kao konzervator zaslužni Lukša Beritić, u odličnim osobnim odnosima s Cvitom Fiskovićem, koji ga je poticao i savjetovao u radu i istraživanju, surađujući i prijateljujući s njim, imenujući ga počasnim konzervatorom. Vrijeme je to kada se provode prva popisivanja, pa i zahvati na očuvanju spomenika i zbirki. Fiskovićev je prinos zapažen i u odnosu s dr. Božom Glavićem pri uspostavi muzeja u Kneževu dvoru. Pripomogao je također pri organiziranju vezilačke škole gospođe Jelke Miš u Cavtatu, a suradnjom na izradi kataloga unaprijedio uspostavu Bogišićeve biblioteke, također u Cavtatu. Cvito Fisković je pokrenuo ustanovljenje tadašnjeg Zavoda za zaštitu spomenika, dao poticaj za osnutak Društva prijatelja dubrovačke starine, sudjelovao aktivno pri uređenju muzejske zbirke u samostanu Male braće i dominikanskom samostanu, kao i pri uređenju Gučetićeve ljetnikovca i perivoja u Trstenom. Poticateljski i suradnički djelovao je pri stvaranju urbanističkih planova, prostornih rješenja i

arhitektonskih projekata, nikada ne propuštajući usklađivanje suvremenih potreba s bogatim kulturnim dubrovačkim nasljeđem. Velika je i neprijeporna njegova zasluga obnova ljetnikovca Petra Sorkočevića u Lapadu, te priređivanje postava u tom prekrasnom ambijentu, kojemu je namjena tako sretno i s dignitetom usuglašena s povijesno-kulturnim značenjem. Ladanjskoj zgradi, u kojoj je udomljen Zavod za povijesne znanosti HAZU, i pripadajućim vrtovima posvetio je možda najljepše stranice, svoju knjigu: *Kultura dubrovačkog ladanja (Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu)*, 1966.

Baveći se fenomenom kulturnog značenja povijesnih ladanjskih vrtova u Dalmaciji, koji predstavljaju *dostignuća dostojna svjetskih priznanja*, ustvrđuje kako se oni uklapaju u opća shvaćanja i domete humanističkog preporoda Europe, no u mnogočemu nose izvorne oznake naše domaće kulture te, građeni od 15. st., naročito oni dubrovački, potvrđuju naš doprinos rasponima i grananju renesansnog razdoblja.

I doista je Cvito Fisković, prožimajući odnosom spram dubrovačke baštine u tom Gradu i iz tog Grada, izjedrio dva pojma koja su njegovom zaslugom uvedena u europsku i svjetsku povijest umjetnosti. Prvi je pojam: *kultura dubrovačkog ladanja*, drugi: *mješoviti gotičko-renesansni stil*.

Ako je dozvoljeno reći da bez opusa Ljube Karamana ne bi bilo povijesti umjetnosti u Hrvatskoj, neosporno je da bez Cvita Fiskovića ne bismo imali povijest renesansne umjetnosti u Dalmaciji, posebno dubrovačke renesanse i u njoj sintagme *kulture dubrovačkog ladanja* s potpisom Fiskovićeve autorstva. Davši potpuno novu interpretaciju desecima ladanjskih sklopova u Gružu, Lapadu, Šipanu, Lopudu, Župi, Rijeci dubrovačkoj, usporedivši ih s europskim dvorcima i vilama, ustvrdio je kako u svojoj autohtonosti nisu podlegli stranim utjecajima te, otevši se grandioznosti, predstavljaju i po smještaju i oblikovanju, po nerazdvojnoj i dubokoj vezi njihovoj s Božjom prirodom, izraz vrhunskog spoja čovjeka i prirode, doseg otmjenog sklada, profinjene jednostavnosti. Dubrovačka ladanjska kultura predstavljala je dio osobite prosvijećenosti našeg života, stanovanja i obrade zemlje pred Europom od XV. do XIX. stoljeća.

Druga Fiskovićeve europskoj povijesti umjetnosti darovana sintagma o *dubrovačkom prijelaznom gotičko-renesansnom stilu* kulminirala je na likovnom govoru dubrovačke Divone. Na razvoj stilova gledalo se do tada kao na nešto što se postupno razvija, pa se često na dva raznorodna sloga, viđena na našim građevinama, gledalo kao na dva likovna govora, što se nerijetko tumačilo »zaostalošću« majstora, provincijskim nazorima, škrtošću i zatvorenošću sredine, a Cvito je Fisković baš na primjeru Divone dokazao da gotika i renesansa nisu izraz nesnalaženja u stilovima, već su izraz kreativne sinteze. Jer, ne postoji za njega umjetničko djelo bez ideje o njegovoj funkciji, ono nastaje uvijek u skladu pojedinačnih želja i hijerarhije kolektivnih vrijednosti. Radi se dakle o vrhunskom razumijevanju oblika i funkcije, te genijalnom smislu za oblikovanje, u slučaju Divone projektanta Paskoja Miličevića. Pa dok u vrijeme gradnje Divone (1516.-1520.) u Europi traje klasična renesansa, u Dubrovniku se zbiva primjerena i specifična sinteza gotičko-renesansnog stilskog oblikovanja.

U ukupnosti njegova pisanog djela, od čega izdvajam pedeset četiri knjige, Dubrovniku su posvećene antologijske stranice. Ne želeći u ovoj prigodi nabrajati većem dijelu čitateljstva poznata mu djela, ističem značajan prinos zaokruženih povijesno-umjetničkih topografija Mljeta, Lastova i Lokruma. Neka mi bude dozvoljeno ustvrditi kako su se generacije povjesničara umjetnosti, koje su se bavile izučavanjem kulturno-umjetničke povijesti naše obale Jadrana, »napajale« na brojnim stranicama Fiskovićeve djela kao počela, temelja, izvora. A oni brojni koji se uzeše baviti dubrovačkim područjem, nisu i neće moći mimoći rezultate Fiskovićeve rada: dokumente o radu naših graditelja i klesara XV. i XVI. stoljeća, pa prvih poznatih dubrovačkih graditelja, dubrovačkih zlatara i sitnoslikara, podatke o dubrovačkoj skulpturi i starim slikarima, o dubrovačkim ljetnikovcima i književnosti, o likovnoj baštini Stona ili baroknom urbanističkom zahvatu sred

Dubrovnik. I još mnogo tema. Držim da je malo diplomskih i magistarskih radnji ili doktorata koji u svojim bilješkama ne donose barem neko djelo iz opusa Cvita Fiskovića.

A sreća onih koji su ga poznavali i čuli njegovu riječ velika je i dragocjena. Bješe to čovjek iznimne uljudnosti, kulture ponašanja, širine znanja koja je zadivljavala. U toj je širini dominirala sposobnost povezivanja činjenica, moć nesvakidašnjeg sinteznog načina razmišljanja. Bješe Cvito Fisković čovjek pristupačan svima, jer veliki su ljudi uvijek jednostavni u komunikaciji, otvoreni i spremni odgovoriti na svako pitanje, poučiti i savjetovati. Posebno je plijenila njegova ležernost kojom je iznosio podatke, njegov neponovljivi pripovjedački način, odnjegovan na jezičnoj i stručnoj razini, danas već gotovo iščezloj. U potpunosti je htio i znao ispuniti svoju mjeru u svakom danu života i svakoj prilici, odnoseći se jednakom znanstvenom i empirijskom znatiželjom i prema povijesti i prema zemljopisu. Velikom je strašću Fisković iznosio svoje stavove utemeljene na mjeri humanističkog doživljaja svijeta. Nezaobilazna je i gotovo ganutljiva kategorija emotivnog u njegovu promišljanju socijalne i kulturno-povijesne slike zavičaja. Nakon njega i zahvaljujući njemu svoju smo baštinu počeli promatrati na drugi način, jer je on uspio svojom pisanom i izgovorenom riječju prodrijeti u bit i suštinu naše kulturne i kulturološke svijesti i podsvijesti. Pa su mu misao i djelo postali dio nas samih.

Neka mi bude dopušteno zabilježiti pri kraju i sasvim osobno iskustvo. Više sam puta s akademikom Cvitom Fiskovićem imala prilike razgovarati, a neke od tih razgovora i objaviti. Zadnji put svrhom kolovoza 1992., kada je gospodar Cvito sudjelovao na znanstvenom skupu o Korčuli i Dubrovniku svojim prinosom povodom 90-te obljetnice rođenja dr. Vinka Foretića, inače njegova vrlog i hvaljenog dubrovačkog suradnika. Tom je zgodom, nezatomivim žarom, gotovo mladenačkim duhovnim nabojem iznova ustao u obranu vrijedne naše baštine, kudeći nebudere koji su *niknuli tako nespretno u Rijeci dubrovačkoj*. O konzervatorskoj je službi izrekao pak ovako: *Neka svi konzervatori koji budu, svi zaštitari, neka se ne uzdaju samo u zakon, jer zakon ne znači mnogo ako nije zapisan u srcu. Ljudi koji su rođeni u ambijentu, moraju poštovati sredinu, ne samo pojedinačni spomenik i pojedina djela umjetničkog obrta, nego svu sredinu grada. Mi živimo u toj sredini koja se sada napada, ruši i ne cijeni. A ta je sredina naše bogatstvo, bogatstvo Hrvatske Republike. I ona treba da se najbolje odnosi i njena vlast treba shvatiti zaštitu spomenika*.

Cvita Fiskovića više nema. Smrt kao neminovnost lišila nas je dragog čovjeka, a njegov odlazak nenadoknadiv je gubitak za sve koji su ga poznavali, poštovali i voljeli. Hrvatska povijest umjetnosti također je nenadoknadivo izgubila, no može biti utješno da je Cvito Fisković doista imao radom ispunjen, plodonosno zaokružen i impozantnim djelom okrunjen život. Čovjeka poput Cvita Fiskovića trajno ćemo se sjećati, čovjeka i znanstvenika čije knjige mnogi od nas čuvaju u svojim bibliotekama kao baštinu. No, Fisković nas je naučio i najvrednijem kako spoznati, zavoljeti i posvojiti baštinu. Dar srca i duše uvijek je najvredniji. Stoga se usuđujem u ime mnogih izreći hvala. Iznimnom čovjeku, »gosparu duha«, Cvitu Fiskoviću, čiji smo doživotni intelektualni dužnici. Nedostajat će nam njegova pojava, ljudska toplina i savjet, njegova zadivljujuća duhovna širina. Neka mirno počiva u svojoj hrvatskoj zemlji, svom zavičaju, u modrini Gospe Anđela.